

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการรักษาความปลอดภัยตนเองของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำศึกษาและค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ พบว่ามีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน
2. ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
3. สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
4. องค์การชุมชน ภาวะผู้นำและชุมชนเข้มแข็ง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน

โดยธรรมชาติของมนุษย์เมื่อต้องอยู่ในภาวะอันตรายต่างก็ได้พัฒนากลไกเพื่อจะป้องกันตนเอง ทั้งในแง่อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และชีวิตของตนให้พ้นจากการคุกคามของสัตว์และมนุษย์อื่น ความจำเป็นดังกล่าวนี้เอง ทำให้มนุษย์คิดค้นวิธีการต่าง ๆ ในการรักษาความปลอดภัยให้กับตนเอง นับแต่การใช้ภูมิประเทศและภูมิอากาศ เช่น การอาศัยถ้ำและหน้าผาในการพักอาศัยที่นับว่ามี “ชัยภูมิ” ที่ดีในการป้องกันตนเองจากการคุกคามต่าง ๆ ได้ หลังจากนั้นจึงได้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นลำดับ ทั้งนี้ ต่างก็สนองต่อความจำเป็นในการป้องกันภัยที่อาจเกิดขึ้นได้จากผู้รุกรานนั่นเอง โดยรูปแบบของการป้องกันตนเองนั้นต่อมาได้รับการพัฒนาขึ้นจากการป้องกันตนเองโดยลำพังเป็นการป้องกันชุมชนโดยรวม (มานะชัย อัญญ, 2546) ซึ่งในการศึกษาว่าชุมชนเป้าหมายแห่งนี้ได้ใช้รูปแบบอะไรในการรักษาความปลอดภัยนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ความรู้เกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรม

จากการเกิดปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการมุ่งทำลายล้างชีวิต และทรัพย์สินของชาวบ้านและชุมชน โดยการกระทำดังกล่าวมีข้อสันนิษฐานว่าเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มหรือองค์กรของตนเองเท่านั้น ซึ่ง Larry Siegel (1989 อ้างถึงใน สุดสงวน สุธีสร, 2547: 23) กล่าวว่า การฆ่า การประทุษร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สิน อันเป็นการกระทำต่อประชาชน ผู้บริสุทธิ์นั้นเป็นไปเพื่อสนองความโกรธ ความลำเอียงหรือเพื่อบังคับให้รัฐบาลยอมรับข้อตกลงกับเงื่อนไขที่ฝ่ายตนเสนอ ซึ่งการกล่าวถึงดังกล่าวให้ถือว่าเป็นรูปแบบของการก่ออาชญากรรมที่มีความรุนแรงชนิดหนึ่ง ดังนั้น ในการศึกษาว่าชุมชนเป้าหมายได้ใช้รูปแบบอะไรในการรักษาความปลอดภัยนั้น จึงสามารถนำเอาหลักวิชาหรือทฤษฎีทางอาชญวิทยามาประยุกต์หรือปรับใช้เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ดังต่อไปนี้

ความหมายของอาชญากรรม

โสภณ วารานนท์และคณะ (2538: 3 - 4) กล่าวว่า อาชญากรรม คือ ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการควบคู่กับสังคม อาชญากรรมมีหลายระดับตั้งแต่ระดับเบาไปถึงระดับรุนแรง แต่ละสังคมก็มีคำจำกัดความของอาชญากรรมแตกต่างกันออกไป พฤติกรรมที่ถือว่าเป็นอาชญากรรมในสังคมหนึ่ง อาจไม่ถือว่าเป็นอาชญากรรมในอีกสังคมหนึ่งก็ได้

1. อาชญากรรมในความหมายของนักกฎหมาย หมายถึง อาชญากรรมเป็นความประพฤติกฎหมายอาญาห้ามและมีบทกำหนดโทษไว้ ดังนั้น อาชญากรรมในความหมายทางกฎหมายคือ การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำใด ๆ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ โดยชัดแจ้งอาชญากรรมตามความหมายนี้ยังจำแนกได้ 2 อย่าง คือ

1.1 อาชญากรรมประเภทที่มีความชั่วร้ายในตัวเอง (mala in se) เป็นอาชญากรรมที่สะท้อนขวัญ และเป็นภัยต่อสังคมนั้น ๆ เป็นอย่างมาก เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ความผิดฐานปล้นทรัพย์ ความผิดฐานชิงทรัพย์ เป็นต้น อาชญากรรมประเภทนี้มีลักษณะเป็นอาชญากรรมโดยแท้ และเป็นความผิดในตัวของมันเอง

1.2 อาชญากรรมประเภทฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือความผิดลหุโทษที่ไม่รุนแรง (mala Prohibition) เช่น ความผิดเกี่ยวกับฝ่าฝืนกฎหมายจราจรความผิดเกี่ยวกับการพนัน เป็นต้น การกระทำความผิดเหล่านี้แม้ผู้มีศีลธรรมหรือวัฒนธรรมอันดีก็สามารถจะกระทำได้

2. อาชญากรรมในความหมายของนักอาชญวิทยา หากกล่าวว่าผู้กระทำความผิดกฎหมายเป็นอาชญากรไปหมดก็จะเป็นการไม่ยุติธรรม ซึ่งคำว่า อาชญากรรมในความหมายของนักอาชญวิทยานั้นจะมองกันในแง่ของความร้ายแรงของการกระทำและความชั่วที่มีอยู่ในตัวของผู้กระทำมากกว่า กล่าวคือ

จะมองความหมายของอาชญากรรมตามความหมายอย่างแคบ ซึ่งหมายถึงการกระทำผิดที่มีลักษณะชั่วร้าย และเป็นอันตรายต่อสังคมอย่างมากเท่านั้น

3. อาชญากรรมในความหมายของนักสังคมวิทยา หมายถึง ความประพฤติที่ขัดแย้ง หรือ ละเมิดต่อระเบียบของสังคมนั้นมิได้หมายความว่า การขัดแย้งนั้น จะเป็นอาชญากรรมเสมอไป แต่มีความหมายเพียงว่าผู้นั้นประพฤติและปฏิบัติไม่ถูกต้องตามระเบียบสังคมที่กำหนดไว้เท่านั้น จึงจะเรียกว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมายหรือเป็นการก่ออาชญากรรม ยกเว้นการกระทำผิดกฎหมายไม่ถือว่าเป็นการก่ออาชญากรรม

สาเหตุของอาชญากรรม

เมื่อได้ทราบความหมายของอาชญากรรมแล้วประการต่อไป ก็ควรทราบถึงสาเหตุการเกิดอาชญากรรมต่อไป นักวิชาการได้พยายามค้นหาสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมแล้ว พบว่ามีสาเหตุใหญ่ ๆ อยู่ 2 ประการดังต่อไปนี้ (โสภณ วารชนนท์ และคณะ, 2538: 5)

1. สาเหตุทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

ทราบใดที่สังคมยังมีคนติดอยู่กับคนชั่วทราบนั้นอาชญากรรมย่อมต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน สังคมสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลผลักดันให้คนกระทำความผิดอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมบางอย่างที่มีอำนาจเหนือมนุษย์เรา โดยจะค่อย ๆ ซึมซับเข้าไปในตัวบุคคลทีละน้อยเมื่อนานเข้าก็จะเปลี่ยนจิตใจ อารมณ์ และทัศนคติไปได้เหมือนกัน เราเรียกรวมว่า บุคลิกภาพ (personality) หากโอกาสและสถานการณ์อำนวยบุคคลนั้นจะประกอบอาชญากรรมทันที ปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกิดอาชญากรรมก็มี อาทิ ลัทธิวัตถุนิยม ความหนาแน่นของประชากร อันเนื่องจากการหลั่งไหลของชนบทเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ แหล่งอบายมุข ยาเสพติด ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา อุดมการณ์ และการกระจายรายได้ เป็นต้น

2. สาเหตุจากตัวอาชญากร

จากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอันยาวนาน มนุษย์ได้สังเกตความแตกต่างในรูปร่างลักษณะของมนุษย์ด้วยกัน บ่งชี้ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวได้อีกทางหนึ่งพร้อมกับได้เขียนเป็นตำราสืบต่อเนื่องและเชื่อถือกันมานาน ตำรานี้ชาวจีนเรียกว่า “ตำราโหวงเฮ้ง” ฝ่ายไทยเรียกว่า “ตำรานรลักษณ์ศาสตร์” ซึ่งมีเนื้อหาในการอธิบายสาเหตุการเกิดอาชญากรรมอันเนื่องมาจากปัจจัยทางชีววิทยาของอาชญากร (biological approach) โดยสันนิษฐานว่าพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับลักษณะทางสรีระ ผู้ที่เป็นอาชญากรจะเป็นอาชญากรโดยกำเนิดและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดชีวิต ลอมโบโรโซ (Lombroso, 1876 :202) นายแพทย์ชาวอิตาลี สมัย ค.ศ.ที่ 19 เชื่อว่าบุคคลที่เป็นอาชญากรจะมีลักษณะทางชีววิทยา โดยเฉพาะ เช่น คางดำ จมูกบี้แบน กะโหลกศีรษะผิวด้าน เคราหรือแหม่ม ขากรรไกรกว้างใหญ่

เค้าหน้าเหมือนลิง และไม่ค่อยมีความรู้สึกต่อความเจ็บปวด ต่อมาแนวคิดนี้ได้ถูกคัดค้าน และพิสูจน์ว่าไม่เป็นความจริงในภายหลัง

อย่างไรก็ดี ทั้งสาเหตุจากด้านสังคมถึงแวดล้อมและความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ต่างก็มีอิทธิพลต่อการก่อให้เกิดอาชญากรรมด้วยกันทั้ง 2 สาเหตุ หรือในบางครั้งอาจจะเป็นทั้งสองสาเหตุร่วมกันก็มี เนื่องจากอาชญากรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันโดยตรง

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า การเกิดความไม่สงบที่ส่งผลโดยตรงต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบหนึ่งของการก่ออาชญากรรมทั้งสิ้น จากข้อมูลนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า การก่อความไม่สงบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพสิ่งแวดล้อมและสังคมที่พร้อมและง่ายต่อการปฏิบัติการ เช่น เป็นสังคมที่ไร้ระเบียบขาดความรักความสามัคคีหรือเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมซึ่งเต็มไปด้วยป่าเขาง่ายต่อการหลบหนี และมีความพร้อมด้านศักยภาพของตัวผู้ปฏิบัติการซึ่งได้การรับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี มีอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ การตัดสินใจในการปฏิบัติการของผู้ก่อความไม่สงบจึงเกิดขึ้นไม่ยากนัก

ดังนั้น รูปแบบที่ใช้ในการรักษาความปลอดภัยของชุมชนก็คือรูปแบบใด ๆ ก็ตามที่สามารถระงับยับยั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ก่อความไม่สงบขาดความพร้อมในการปฏิบัติการได้นั่นเอง

องค์ประกอบของอาชญากรรม

สุดสงวน สุธีสร (2547: 20) กล่าวว่า การป้องกันอาชญากรรมจะได้ผลก็ต่อเมื่อเราสามารถลดโอกาสการเกิดของอาชญากรรมได้ ซึ่งองค์ประกอบของอาชญากรรมมีดังต่อไปนี้

1. ความปรารถนาหรือความต้องการของอาชญากร

ความปรารถนาหรือความต้องการ ต่างก็เป็นแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ การที่มนุษย์จะกระทำสิ่งใดก็ล้วนแล้วแต่เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองทั้งสิ้น การก่อเหตุของผู้ก่อความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นกระทำเพื่อสนองต้องการเช่นกัน ซึ่งอาจจะอยู่รูปของความต้องการด้านเงินค่าจ้าง อุดมการณ์ หรือความเกลียดชังต่อฝ่ายตรงข้ามนั่นเอง

2. ทักษะของอาชญากร

ทักษะหรือความสามารถเฉพาะตัว เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการทำกิจกรรมใด ๆ หากผู้กระทำมีความรู้ความชำนาญ มีทักษะหรือความสามารถเฉพาะตัวก็จะทำให้กิจกรรมนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่นประสบความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน การเกิดเหตุการณ์ขึ้นได้นั้นผู้ปฏิบัติการต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

3. โอกาสของอาชญากร

โอกาสถือว่าเป็นองค์ประกอบในการกระทำความผิดที่สำคัญที่สุด หากในการก่อเหตุกระทำในสภาพที่มีโอกาสเอื้ออำนวยนั้นเท่ากับว่าเป็นการกระทำที่ใกล้บรรลุผลสำเร็จมากที่สุดแล้ว ซึ่งการเกิดความไม่สงบขึ้นเกิดจากได้โอกาสในหลาย ๆ มิติมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการขับเคลื่อนรูปแบบการก่อเหตุไปสู่ความสำเร็จได้ ความสามารถหรือโอกาสของการเกิดความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นสรุปได้ดังนี้ (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, 2547: 38)

1) ใช้เงื่อนไขของความยากจน ความด้อยการศึกษาของประชาชน ตลอดจนเงื่อนไขทางด้านวัฒนธรรม ภาษา มาปลุกกระดมให้ประชาชนมาร่วมขบวนการ หรือที่เรียกว่า แนวร่วม

2) ใช้โรงเรียนสอนศาสนาซึ่งมีอยู่ทั่วไปใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นแหล่งปลุกฝังแนวคิดที่มุ่งก่อความไม่สงบ

3) หลอกลวงประชาชนให้หลงผิดด้วยคำสอนทางศาสนาที่บิดเบือนให้เชื่อหรือสาบานตนต่อพระเจ้า ดังนั้นการเกิดเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการสร้างโอกาสจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งการสร้างโอกาสนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วการสอบสวนหรือการแก้ปัญหาต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากในขณะที่การเกิดเหตุการณ์เป็นผลมาจากการเปิดโอกาสในขณะเดียวกันก็เป็นการปิดโอกาสต่อการไม่สามารถก่อเหตุการณ์ได้เช่นเดียวกัน

4. มีเงินทุนมาก เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศลและมูลนิธิ ในรูปของเงินบริจาคซึ่งเป็นการบังหน้าและเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวร่วมให้การสนับสนุนเงินทุนซึ่งได้จากการทุจริตในหน้าที่มาช่วยสนับสนุนองค์กรอีกทางหนึ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้น องค์ประกอบของการเกิดอาชญากรรมมี 4 ประการ การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เกิดขึ้นเนื่องมาจากความพร้อมขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการหรือองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง รูปแบบในการรักษาความปลอดภัยนั้นหากจะกระทำให้สำเร็จได้นั้นต้องจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ข้างต้นตามที่นำเสนอไปแล้วให้หมดเสียก่อน จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและเกิดความปลอดภัยได้ในที่สุด

รูปแบบในการป้องกันอาชญากรรม

จากการศึกษาขององค์ประกอบของอาชญากรรม ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าความปลอดภัยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ที่นำมาไปสู่องค์ความรู้ในการกำหนดเป็นรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์หรือปรับใช้ในการอธิบายว่ารูปแบบในการรักษาความปลอดภัยของชุมชนเป้าหมายนั้น เกิดจากรูปแบบการป้องกันอาชญากรรมแบบใด ซึ่ง สุธงวน สุธีสร (2547: 24 - 25) ได้เสนอรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมไว้ 7 รูปแบบดังนี้

1. **รูปแบบของสังคมไร้ระเบียบ (social disorganization model)** ความไร้ระเบียบอันเนื่องมาจากสภาวะความแตกแยกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นตัวสังคม ชุมชน ความเชื่อ หรือวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้สถาบันครอบครัวหรือคนในชุมชนขาดความผูกพันกัน ผู้คนจะไม่ใส่ใจซึ่งกันและกัน เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ปัญหาอาชญากรรมจึงเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การป้องกันอาชญากรรมจะทำได้ต่อเมื่อมีการจัดระเบียบของสังคม โดยนำกฎระเบียบเข้ามาบังคับใช้กับพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งเมื่อใดที่สังคมเกิดความสามัคคีแล้ว การป้องกันอาชญากรรมก็เกิดขึ้นตามไปด้วย เพราะทุกคนจะรักและห่วงใยในสังคมที่ตัวเองอาศัยอยู่นั่นเอง

2. **รูปแบบการควบคุมทางสังคม (social control model)** สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การควบคุมทางสังคมแบบเป็นทางการ (formal social control) และการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ (informal social control) การควบคุมทางสังคมนี้มุ่งให้คนในสังคมมีพฤติกรรมไปในทิศทางของบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งหมายถึงจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ค่านิยม กฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งการควบคุมอย่างเป็นทางการ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษโดยกฎหมาย ในขณะที่การควบคุมอย่างไม่เป็นทางการจะถูกตำหนิ ดังนั้น รูปแบบนี้เน้นให้มีความผูกพันทางสังคมและให้สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้บรรทัดฐานของสังคม เมื่อรู้ก็จะสามารถปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้อง รู้ว่าพฤติกรรมใดดี พฤติกรรมใดไม่ดี พฤติกรรมใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ถ้าคนในสังคมปฏิบัติตัวตามบรรทัดฐานที่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมแล้ว อาชญากรรมจะไม่เกิดขึ้นเท่ากับว่าเป็นการป้องกันอาชญากรรมไปในตัวเอง

3. **รูปแบบการสนับสนุนทางสังคม (social support model)** หมายความว่า การมีเพื่อนบ้านที่มีความสามัคคีกัน เอื้ออาทรต่อกัน จะมีระบบการสนับสนุนหรือการเกื้อหนุนต่อกัน เพราะการสนับสนุนทางสังคมจะทำให้คนเรามีกำลังใจจะรู้สึกว่ามีคนรักและห่วงใยเรา ทำให้เราไม่ยอมไปยุ่งเกี่ยวกับคนไม่ดี ไม่อยากทำตัวไม่ดี เพราะจะทำให้คนที่รักเราต้องผิดหวังเสียใจ ซึ่งทำให้เกิดการป้องกันอาชญากรรมได้

4. **รูปแบบการลดช่องโอกาสหรือการตัดโอกาสของการประกอบอาชญากรรม (opportunity reduction model)** การลดช่องโอกาสของการเกิดอาชญากรรมเป็นรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมที่นิยมใช้มากที่สุด เพราะง่ายต่อการปฏิบัติ โดยในรูปแบบนี้ให้ความสำคัญในเรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหรือกิจวัตรประจำวันของมนุษย์ เนื่องจากกิจวัตรประจำวันเป็นภารกิจที่บุคคลแต่ละบุคคลจะปฏิบัติในเวลาเดิม ลักษณะเดิมทุกวันทำให้ผู้กระทำผิดสามารถหาเงื่อนงำ (clue) หรือวางแผนในการกระทำผิดได้ เช่น ทุกวันเสาร์ – อาทิตย์ นายจันจะไม่เคยอยู่บ้านเลย จะกลับบ้านเข้าวันจันทร์ทุกครั้ง ดังนั้น เมื่อคนร้ายรู้ดังนี้ เป้าหมายที่เหมาะสมที่สุด คือ บ้านไม่มีคนดูแล ไม่มีคนอยู่บ้าน ไม่มียาม ไม่มีสายตรวจ บ้านจะเป็นเป้าหมายที่ดีมาก เพราะปราศจากอุปสรรคในการก่อเหตุทั้งปวง และโอกาส

ที่ดีที่สุด คือ วันเสาร์ – อาทิตย์ ซึ่งไม่มีผู้ใดอยู่ที่บ้าน ทำให้คนร้ายมีโอกาสที่จะเข้าไปในบ้านเพื่อขโมยทรัพย์ได้อย่างสบายใจ ดังนั้น ต้องพยายามไม่ทำอะไรที่เป็นกิจวัตรประจำวัน ควรเปลี่ยนรูปแบบของวิถีชีวิตบ้าง เพื่อคนร้ายจะไม่สามารถคาดเดากิจวัตรประจำวันของเราได้ว่า เราจะทำอะไร เมื่อไร เวลาใด อย่างไร ที่ไหน เป็นต้น ซึ่งในการนำเอารูปแบบการป้องกันอาชญากรรมตามแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้เพื่อใช้เป็นรูปแบบในการรักษาความปลอดภัยให้กับชุมชนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการลดช่องโอกาสนี้เป็นการลดการเกิดเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากหลายครั้งที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบนั้นมักเกิดขึ้นกับชาวบ้านที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นกิจวัตรประจำวัน

5. การป้องกันอาชญากรรมโดยการออกแบบสภาพแวดล้อม (crime prevention through environmental design model) เป็นรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสถานที่เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและปลอดภัยกับผู้ถูกระทำหรือเหยื่อของอาชญากรรมมากที่สุด เช่น การเพิ่มแสงสว่างไฟฟ้า การสร้างรั้วให้กับชุมชน

6. รูปแบบการจู่โจมอาชญากรรม (crime attack model) เป็นรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมที่มุ่งขัดขวางอาชญากรรมด้วยการปฏิบัติการเชิงรุก โดยการจัดให้มีรถยนต์สายตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจออกลาดตระเวนหรือเฝ้าระวังถนน ด้วยการตั้งจุดตรวจจุดสกัดในบริเวณที่มีสถิติการเกิดอาชญากรรมบ่อย ๆ นอกจากนี้การสืบสวนและการจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้เร็วที่สุดเป็นการป้องกันมิให้เกิดการกระทำผิดได้อีกเช่นกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบการป้องกันอาชญากรรมนี้เป็นรูปแบบที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมักจะใช้กันอย่างกว้างขวาง ในชุมชนภาคใต้มีรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมในลักษณะเช่นนี้ โดยจะมีการรวมกลุ่มกันรับผิดชอบออกลาดตระเวน เพื่อดูแลป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของหมู่บ้าน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลาดเหวน” (ภูมิปัญญาชาวบ้าน, 2545: 15) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าองค์กรชุมชนในภาคใต้นั้นมีกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งแก้ปัญหาให้กับพื้นที่ตนเองอยู่

7. รูปแบบการบริการชุมชนหรือทีมเพื่อนบ้าน – ตำรวจ (community service model or neighborhood - police team) รูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมนี้ เชื่อว่า ชาวบ้านจะต้องรู้จักชุมชนของตัวเองดีที่สุด การปฏิบัติงานเป็นหนึ่งเดียวของชาวบ้านในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นการกระจายอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการดูแลสวัสดิภาพของชุมชนที่ตนเองรักและอาศัยอยู่ ซึ่งก็จะทำให้เกิดรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมอีกทางหนึ่ง

รูปแบบการป้องกันอาชญากรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 76 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ” (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547: 1) แสดงให้เห็นว่า การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมิใช่เป็น

เพียงหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนหรือคนในพื้นที่ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนมีความรักและหวงแหนในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่แล้วนั้น ย่อมเปรียบได้กับว่าชุมชนมีเกราะกำบังที่แข็งแกร่งที่สามารถป้องกันมิให้อาชญากรรมหรือภัยใด ๆ จากภายนอกเข้ามาสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนได้ โดยแนวทางในการป้องกันอาชญากรรมหรือการรักษาความปลอดภัยโดยชุมชนนั้นก็จะเป็นอยู่ในการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ในการรักษาความปลอดภัยให้กับชุมชน เช่น การณรงค์ให้การเปิดไฟสว่างประตูหน้าบ้าน มีการติดสัญญาณกันขโมยหรือการจัดให้มีเวรยามเฝ้าชุมชน ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการป้องกันอาชญากรรมด้วยเช่นกัน (สุดสงวน สุธีสร, 2547: 15)

จากการศึกษาการดูแลรักษาความปลอดภัย รูปแบบของอาชญากรรมน่าจะมีหลายแบบสรุปได้ว่าไม่มีชุมชนใดจะสามารถป้องกันอาชญากรรมหรือรักษาความปลอดภัยได้ด้วยรูปแบบการป้องกันอาชญากรรมแบบใดแบบหนึ่งเพียงรูปแบบเดียว รูปแบบการป้องกันอาชญากรรมที่เหมาะสมก็คือรูปแบบที่ต้องบูรณาการร่วมกันในทุก ๆ รูปแบบ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการเสริมสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนต่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ เพราะเมื่อเกิดความรักในชุมชนแล้ว ความเอาใจใส่และไม่ต้องการให้ชุมชนของตนเองต้องเกิดปัญหาความไม่ปลอดภัยก็จะตามมา ซึ่งท้ายที่สุดแล้วรูปแบบการป้องกันอาชญากรรมหรือการรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสมกับชุมชนก็จะเกิดขึ้นตามไปด้วย แนวคิดนี้ไปสอดคล้องกับผลการศึกษาของศูนย์ประสานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2545: 59) ที่ว่าลักษณะของโครงสร้างทางสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ในชุมชนที่มีลักษณะปกป้องตัวเองได้จะเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นระบบเครือญาติกัน มีจริยธรรมและสามารถควบคุมบรรทัดฐานของสังคมกันเองได้ กอปรกับมีคุณภาพทางจิตใจและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สามารถดูแลและปกป้องตนเองได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย

ลัทธิประโยชน์นิยม (utilitarianism) เจอรามี เบ็นธัม (อ้างถึงใน พรชัย ชันดี และคณะ, 2543: 19) เชื่อว่า พฤติกรรมมนุษย์ถูกควบคุมโดยหลักธรรมชาติ 2 ประการ คือ ความพอใจ (pleasure) และความทุกข์ทรมาน (pain) โดยเชื่อว่าก่อนที่บุคคลจะมีพฤติกรรมใดบุคคลนั้นจะคิดคำนวณเปรียบเทียบระหว่างความพอใจที่จะได้รับกับความทุกข์ทรมานอันเป็นผลมาจากการกระทำนั้น การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบก็เช่นเดียวกันมันเกิดขึ้นจากการมีแรงจูงใจในเรื่องความเชื่อและศรัทธาในพระเจ้า ความมั่นใจในเครื่องรางของขลังหรือเงินค่าจ้าง เป็นแรงขับสำคัญที่ทำให้ผู้ก่อความไม่สงบเกิดความพอใจอย่างมาก และกล้าพอที่จะเข้าต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลหรือทำร้ายประชาชนผู้บริสุทธิ์ได้ ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพอใจมีดังต่อไปนี้ คือ ความร่ำรวย ความชำนาญ ความเมตตากรุณา ความเคร่งครัดต่อศาสนา ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ได้แก่ ความต้องการ ความผิดหวัง และความรู้สึกหิวหรือกระหาย เป็นต้น

ทฤษฎีป้องกัน (deterrence theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐจะกระทำการใด ๆ ต้องมีการคำนึงถึงผลลัพธ์ของการกระทำก่อนที่จะมีพฤติกรรมอันนั้น ดังนั้น เราจึงสามารถป้องกันบุคคลไม่ให้กระทำผิดได้หากมีกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งหมายรวมถึงมีอัตราโทษรุนแรง ลงโทษรวดเร็ว และผู้กระทำผิดกฎหมายมีโอกาสถูกจับสูง ซึ่งจะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้เป็นรากฐานในการบัญญัติกฎหมายและเป็นหลักปรัชญาในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญาของหลายประเทศ โดยในเนื้อหาของสาระของทฤษฎีนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจของบุคคลว่าจะประกอบอาชญากรรมหรือไม่ หากคิดว่าโทษที่จะได้รับเมื่อถูกจับกุมมากกว่าความสุขที่จะได้จากการกระทำผิด บุคคลนั้นก็จะไม่เลือกที่จะประกอบอาชญากรรมนั้น (พรชัย ชันดี และคณะ, 2543: 22)

ทฤษฎีปกตินิสัย (routine activity theory)

เป็นทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ โดยทฤษฎีนี้มีหลักการสำคัญ คือ อาชญากรรมเกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ อาชญากรที่จะกระทำผิดเหยื่อที่เหมาะสมและการขาดความสามารถในการปกป้องทรัพย์สินหรือร่างกาย นักวิชาการที่ถือว่าเป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้คือ ลอร์เรน โคเฮน และมาร์คัส เฟลสัน ซึ่งนักวิชาการ 2 ท่านนี้ได้ให้ความหมายของปกตินิสัยว่า คือ กิจกรรมหรือการกระทำใดของบุคคลที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งเป็นประจำ เช่น การออกไปทำงานปล่อยให้บ้านเรือนไม่มีคนเฝ้า การสวมใส่เครื่องประดับที่มีราคาแพงหรือการออกไปนอกบ้านในเวลากลางคืน และหมายความรวมถึงลักษณะของบุคคลที่อาจตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมได้ง่ายด้วย เช่น เพศหญิงอายุน้อย อายุมาก เป็นต้น (พรชัย ชันดี และคณะ, 2543: 26)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

เอ็ดวิน ซัทเธอร์แลนด์ (E.H. Sutherland, 1974 อ้างถึงใน พรชัย ชันดี และคณะ, 2543: 109 - 111) เป็นนักอาชญาวิทยาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดท่านหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้ได้มีการนำไปใช้อธิบายพฤติกรรมอาชญากรรมจากนักอาชญาวิทยา เป็นจำนวนมาก ในปี ค.ศ. 1947 ซัทเธอร์แลนด์ได้นำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้เต็มรูปแบบ โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับกระบวนการระหว่างบุคคลซึ่งทำให้บุคคลได้เรียนรู้ในการเข้าร่วมพฤติกรรมอาชญากรรม ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ โดยสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้
2. พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้ในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นตามกระบวนการติดต่อสื่อสาร
3. หลักการสำคัญในส่วนของทฤษฎีการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลที่สนิทสนมใกล้ชิดกัน

4. เมื่อพฤติกรรมอาชญากรรมได้รับการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ตามหลักวิชา จะรวมถึง (1) เทคนิคในการกระทำความผิด (2) ทิศทางเฉพาะของแรงจูงใจ ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับการกระทำความผิด
5. ทิศทางของแรงจูงใจนั้นจะถูกเรียนรู้จากการทำให้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกฎหมาย กล่าวคือ ในบางสังคมบุคคลอยู่ในกลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมายในขณะที่บุคคลอื่นอยู่ในกลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมาย
6. หลักการสัมพันธ์ของการคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างกัน ก็คือ บุคคลจะกลายเป็นผู้กระทำความผิดได้ก็เพราะว่า ความเห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมายมีมากกว่าความเห็นด้วยกับการไม่ละเมิดกฎหมาย

ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (social control theories)

การควบคุมทางสังคมเป็นความต้องการของสังคมที่อยากให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ การนำแนวคิดการควบคุมทางสังคมร่วมในการศึกษาโครงสร้างทางสังคม ก็เพื่อทำความเข้าใจต่อกลไกการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมได้ (โชติ ชิต ไชย, 2547)

จอร์จ ไรท์ (1930: 27 – 29) กล่าวว่า การควบคุมทางสังคมเป็นวิธีการทางสังคมที่ทำให้บุคคลต้องประพฤติตามกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของสังคม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม โดยวิธีการหรือกรรมวิธีการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ให้เป็นไปในทิศทางที่สังคมพึงประสงค์ การตรวจสอบหาสาเหตุ การป้องกันและการแก้ไข พฤติกรรมการเบี่ยงเบนที่เกิดขึ้น

แนวคิดการควบคุมทางสังคมมีอยู่หลายประการ ประการแรก เป็นกรรมวิธีที่ใช้ในการป้องกันพฤติกรรมที่จะนำไปสู่การเบี่ยงเบน ประการที่สอง เป็นการจัดการกับความตึงเครียดหลังจากเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน และประการที่สาม เป็นการตรวจสอบและเปลี่ยนแปลงสาเหตุของพฤติกรรม และประการที่สี่ เป็นการควบคุมพฤติกรรมกลุ่มให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การควบคุมทางสังคมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1. การควบคุมทางสังคมภายใน เป็นการควบคุมให้บุคคลปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมด้วยตนเองเกี่ยวกับมาตรฐานของสังคม เรียนรู้จากวัฒนธรรมในองค์กร จะเห็นได้ว่าการควบคุมทางสังคมไม่สามารถแยกออกจากการขัดเกลาทางสังคมได้อย่างเด็ดขาด
2. การควบคุมทางสังคมจากภายนอก มีทั้งการควบคุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้รับเอาบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ ค่านิยม และความเชื่อต่าง ๆ หรือการยกย่อง ชูชบิพนินทา การห้ามปราม ตักเตือนจากเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นการควบคุมอย่าง

ไม่เป็นทางการ ส่วนการควบคุมอย่างเป็นทางการ ได้แก่ การกำหนดโดยตัวบทกฎหมาย ซึ่งเป็นการควบคุมที่มีบุคคล สถาบันหรือหน่วยงานทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล ให้ประพฤติปฏิบัติตามไปในทางที่กฎหมายกำหนด

ทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม

จอร์จ พาร์ทิงเจอร์ (2542: 56) ได้กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมนั้น หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านอื่น ๆ ของกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเครือข่ายภายใต้แบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น สมาชิกในโรงเรียนมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นเครือข่ายภายใต้โครงสร้างทางสังคมของโรงเรียน ซึ่งในการกระทำระหว่างกันทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง การกระทำระหว่างกันทางสังคมมีทั้งด้านบวกและด้านลบ หากการกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้เกิดผลเสียต่อสังคม องค์ประกอบของสังคมส่วนอื่น ๆ ก็จะต้องได้รับผลกระทบอย่างเป็นลูกโซ่ และหากการกระทำระหว่างกันทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบในระดับรุนแรง ความไม่มั่นคงและความไม่มีเสถียรภาพของสังคมก็เกิดขึ้นตามมา ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปว่า ความเป็นเครือข่ายทางสังคมมีผลต่อการรักษาความปลอดภัยเช่นกัน เนื่องจากความผูกพันของคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นแบบเครือญาติหรือแบบใด ๆ ก็ดี ถ้าความผูกพันนั้นสามารถผูกโยงจิตใจคนในสังคมให้เกิดความรักและปรารถนาดีต่อกันได้ ปัญหาใด ๆ ในสังคมก็จะไม่เกิดขึ้นหรือถ้าเกิดก็จะไม่รุนแรงสามารถแก้ไขได้

ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (communities relation approach)

บุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2526: 16) ได้กล่าวว่า ตามแนวทฤษฎีนี้เชื่อว่าอาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์ถาวรตามลักษณะพื้นที่บริเวณใดที่เกิดอาชญากรรมขึ้นบ่อยครั้งก็จะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก เพราะพื้นที่ที่มีสถิติอาชญากรรมสูงนั้นมีความแตกต่างไปจากพื้นที่ที่มีอาชญากรรมต่ำ ๆ ทั้งในภาวะทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจและทางสังคม กล่าวคือ การขาดระเบียบของสังคมอันสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในยุคก่อนความเจริญทางอุตสาหกรรมเข้าสู่ชุมชนในยุคอุตสาหกรรมนำมาซึ่งปัญหาอาชญากรรมและปัญหาสังคมอื่น ๆ การจัดสภาพทั่วไปไม่ว่าในระดับเมืองชุมชนหรือละแวกบ้านในลักษณะเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้ง่ายต่อการควบคุม สังเกตตรวจตราโดยไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล รวมทั้งมุ่งสนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ทั้งของตนและของบุคคลอื่นให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม อาจกล่าวอย่างสั้น ๆ ว่า “เป็นวิธีการที่ใช้ประชาชนเป็นแกนนำ” โดยตามแนวทฤษฎีนี้ต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ การจัดการสภาพแวดล้อมรูปธรรมและการจัดการสภาพแวดล้อมนามธรรม สำหรับการจัดการสภาพแวดล้อมรูปธรรม ได้แก่ การวางผังเมืองและชุมชน เช่น การติดตั้ง

แสงไฟฟาส่องสว่างในจุดที่เปลี่ยว ส่วนการจัดการสภาพแวดล้อมนามธรรม ได้แก่ มาตรการเพื่อนบ้าน เตือนภัย มาตรการสายตรวจประชาชน และมาตรการตรวจตราบ้านเรือน โดยแนวคิดทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในเรื่องความร่วมมือกันของประชาชนและเจ้าหน้าที่ตำรวจในการป้องกันอาชญากรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจากแนวคิดทฤษฎีนี้ผู้วิจัยสามารถนำมาปรับใช้และนำมาอธิบายถึงรูปแบบในการรักษาความปลอดภัยของชุมชนเป้าหมายได้เช่นกัน

จากทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้นำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวทางในการสังเกตชุมชนในขณะลงพื้นที่ เช่น การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาของชุมชน สาเหตุและรากเหง้าแห่งความพอใจ (pleasure) และความทุกข์ทรมานซึ่งเป็นแรงกดดัน (pain) ของชุมชน ทฤษฎีป้องกัน (deterrence theory) ใช้เป็นแนวทางในการสอบถามประเด็นกฎหมายและบทลงโทษ ประยุกต์ทฤษฎีปกตินิสัย (Routine activity theory) เพื่อสังเกตวิถีชีวิตประจำวัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ศึกษาโครงข่ายการสมาคมของกลุ่ม ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (social control theories) ศึกษาความต้องการของสังคม วิธีการทำให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ ทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม ศึกษาความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายภายใต้แบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคม และประยุกต์ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (communities relation approach) ในการสังเกตวิธีการที่ใช้ประชาชนเป็นแกนนำ

ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พื้นที่ที่มีปัญหาความไม่สงบเกิดขึ้นอยู่ จากการศึกษาของ อมรา พงศาพิชญ์ (2547: 175 – 180) พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในอดีตอยู่หลายประการ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดังนี้

1. สมัยรัชกาลที่ 1 ในปี พ.ศ. 2328 ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ถูกผนวกเข้ารวมกับดินแดนไทยโดยเด็ดขาด ซึ่งก่อนหน้านี้อัตตานีได้ก่อกบฏขึ้น 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2106 และ พ.ศ. 2173 – 2176 แต่ไม่สำเร็จและเมื่อปัตตานีก่อกบฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2332 – 2351 ปัตตานีจึงถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมืองเล็ก ๆ และลดฐานะลงเป็นหัวเมืองตรี (จรัล มะลูลีม และคณะ อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 175)

2. ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงนำระบบเทศาภิบาลมาใช้และประกาศใช้ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 และมีกฎหมายที่ออกใช้บังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ.120 ลดความอิสระของหัวเมืองทั้งเจ็ดลงอย่างมาก พระยาปัตตานีและเมืองอื่น ๆ ไม่พอใจในกฎ

ข้อบังคับต่าง ๆ และการที่จะถูกปกครองโดยตรงจากกรุงเทพ ฯ พระยาเมืองปัตตานี ไทรบุรี และระแงะ จึงก่อการต่อต้านขึ้นอย่างสงบแต่ไม่สำเร็จ พระยาเมืองปัตตานี คือ นายอัศุลกาเดร์ พระยาวิชิตภักดี จึงถูกถอดยศ และใน ปี พ.ศ. 2449 หัวเมืองทั้งเจ็ดถูกยุบเหลือ 3 หัวเมือง คือ ปัตตานี ยะลา และบางนรา รวมกันเป็นมณฑลปัตตานี หลังจากนั้นมีความพยายามที่จะก่อกบฏขึ้นอีกหลายครั้ง (จรัส มะลูลีม และคณะ, 2538: 45 – 47)

3. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คัมภีร์และอุปถัมภ์ในกิจการศาสนาของชาวไทยมุสลิม พระราชกฤษฎีกานี้กำหนดให้มีการจัดตั้งสถาบันขึ้นหลายระดับ เพื่อทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างประชาคมมุสลิมกับรัฐบาล โดยที่ ปิยนาด บุนนาค (2534: 94) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้เน้นทัศนคติของรัฐบาลที่ต้องการให้ชาวมุสลิมเป็นคนไทย เช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศเพียงแต่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น โดยการใช้คำว่า “ประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม” เปลี่ยนเป็น “คนไทยอิสลาม” และ “ชาวไทยอิสลาม”

นอกจากนี้รัฐบาลยังไปประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เพื่อให้สิทธิในเรื่องกฎหมายที่ถูกกลืนรอนไปในสมัยรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม คั้นให้แก่ชาวไทยมุสลิมแต่กลับถูกมองว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการก้าวท้าวในประชาคมมุสลิมและสร้างความไม่พอใจในกลุ่มชาวไทยมุสลิม ต่อมาใน พ.ศ. 2490 รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติมีมติอิสลามขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการจัดการดูแลทำนุบำรุงและป้องกันกรณีพิพาทเรื่องทรัพย์สินของมัสยิด ความพยายามของรัฐบาลในการออกพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาไม่เป็นผล ชาวไทยมุสลิมยังต้องการได้รับสิทธิในการปกครองตนเองและกลุ่มชาวไทยมุสลิมภายใต้การนำของ ฮัจยีสุหลง ได้ยื่นคำร้อง 7 ข้อ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999778.html>) [เข้าถึงมีนาคม 2552]

1) ขอให้ปกครอง 4 จังหวัดนี้เป็นแคว้นหนึ่ง โดยมีผู้ดำรงตำแหน่งอย่างสูงให้มีอำนาจในการศาสนาอิสลาม มีอำนาจแต่งตั้งและปลดข้าราชการออกได้ ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ต้องเป็นมุสลิมใน 4 จังหวัด

2) การศึกษาในชั้นประถมต้น จนถึงชั้นประถม 7 ให้มีการศึกษาภาษามลายูตลอด

3) ภาษีที่เก็บได้ให้ใช้ภายใน 4 จังหวัดเท่านั้น

4) ในจำนวนข้าราชการทั้งหมดขอให้มีข้าราชการชาวมลายูร้อยละ 80

5) ขอให้ใช้ภาษามลายูควบกับภาษาไทยเป็นภาษาราชการ

6) ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีเอกสิทธิออกระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติ การศาสนาอิสลามโดยความเห็นชอบของผู้มีอำนาจสูงสุด

7) ให้ศาลรับพิจารณาตามกฎหมายอิสลามแยกจากศาลจังหวัด มีโต๊ะกาลี(กอฎีหรือคาโต๊ะยุติธรรม) ตามสมควรและมีเสถียรภาพในการพิจารณาชี้ขาด

ซึ่ง นันทวัน ภู่อ่าง มองว่า การเรียกร้องครั้งนี้เป็นการกระทำเพื่อจัดตั้งรัฐอิสระ แต่ (สุรินทร์ พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 178) มองว่าเป็นการจัดตั้งดินแดนที่มีความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรมเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2491 ฮัจยีสุหลง ซึ่งเป็นประธานกรรมการอิสลามและผู้นำของขบวนการลับของประชาชนเมืองปัตตานีถูกจับในข้อหาขู่งให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดน สร้างความไม่พอใจจากชาวไทยมุสลิม และมีปัญหาคุกคามเกิดเป็นเหตุการณ์กบฏที่ปัตตานีและนราธิวาสในเดือนกุมภาพันธ์และเมษายนปีเดียวกัน ซึ่งรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน จรัล มะลูลีม และคณะ (2538: 47 – 48) เชื่อว่า “กบฏในท้องที่สองจังหวัดนั้นมีรากเหง้าหยั่งลึกไปไกล ความไม่พอใจที่ก่อตัวขึ้นมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และเหตุอื่น ๆ เกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะความรู้สึกบีบคั้นอันเป็นผลมาจากนโยบายด้านวัฒนธรรมของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น”

และในช่วงปี พ.ศ. 2491 – 2495 เป็นช่วงที่มีปัญหาวุ่นวายมาก คนไทยมุสลิมจำนวนมากจากสี่จังหวัดภาคใต้หนีภัยไปในประเทศอินเดีย ไทรบุรี เปรัก ปลิส และปีนัง จากนั้นก็ได้รวมตัวกันตั้งสมาคมชื่อว่า Gabongan Malayu Pattani Raya (GAMPAR) หรือ “สมาคมชาวมลายูแห่งปัตตานีใหญ่” (จรัล มะลูลีม และคณะ, 2538: 50)

4. ในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 – 2523 รัฐบาลเชื่อว่าค้นพบขบวนการแยกดินแดนที่มีตัวแทนอยู่แทบทุกอำเภอของสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำการปลุกระดมชาวไทยมุสลิมให้เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลด้วยการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาติพันธุ์นิยม กลุ่มผู้แบ่งแยกดินแดนแบ่งได้เป็น 3 พวก พวกที่หนึ่งต้องการตั้งเป็นสาธารณรัฐปัตตานี พวกที่สองต้องการจัดตั้งเป็นรัฐอิสระและพวกที่สามต้องการแยกตัวเองออกเป็นหน่วยบริหารอิสระ แต่ยังคงรวมอยู่กับประเทศไทยมีฐานะเหมือนสหพันธรัฐ (ปิยนาด บุนนาค, 2534: 109)

5. ปัญหาภาคใต้ภายหลัง ปี พ.ศ. 2523 ตามนโยบาย 66/2523 นั้น ปัญหาได้คลี่คลายไปมากและอาจเรียกได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิมและรัฐบาลไทยอยู่ในระดับที่น่าพอใจและมีความขัดแย้งน้อยลง รัฐบาลยอมรับความเป็นมุสลิมของคนกลุ่มนี้และผู้ที่อาศัยอยู่ในสี่จังหวัดภาคใต้ก็มองตัวเองว่าเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 180)

สรุปได้ว่าสาเหตุหนึ่งของปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นที่ผ่านมาจากผลแห่งประวัติศาสตร์ความขัดแย้งของกลุ่มคนต่าง ๆ ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยปัญหาเรื่องความขัดแย้งที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของคนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและวิเคราะห์ให้ถูกต้องแม่นยำ เพื่อในการกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้นจะเกิดความถูกต้องและเหมาะสมมากที่สุด จากที่กล่าวมาข้างต้นการเกิดอาชญากรรมที่สืบเนื่องไปถึงเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความหมายของอาชญากรรม สาเหตุของอาชญากรรมที่มีทั้งสาเหตุทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และสาเหตุจากตัวอาชญากร รวมถึงองค์ประกอบของอาชญากร การป้องกันอาชญากรรมรวมถึงแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยศึกษามาเป็นแนวคิดในการศึกษาวิจัยนี้ เพื่อนำมาอธิบายรูปแบบการรักษาความปลอดภัยของชุมชนที่ศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการพยายามอธิบายและความหมายในการลดปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีผู้พยายามศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และได้กล่าวถึงแบบแผนของกระบวนการในการก่อการร้ายไว้ 7 ขั้นตอน (รุ่ง แก้วแดง, 2547: 137-140) คือ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างจิตสำนึกมวลชน ด้วยการยกประเด็นศาสนาอิสลามว่าถูกคนต่างศาสนาทำลาย ประชาชนเป็นคนมลายูไม่ใช่คนไทย รัฐปัตตานีเป็นเอกราชปกครองตนเองมาก่อนแต่ถูกรัฐบาลไทยรุกรานและยึดครอง ประชาชนทุกคนจึงต้องลุกขึ้นต่อสู้กับรัฐบาลไทย

ขั้นตอนที่ 2 จัดตั้งมวลชน เป็นการดำเนินการต่อจากขั้นตอนที่ 1 ของการสร้างเหตุการณ์ความไม่สงบด้วยความสามารถในการจัดตั้งมวลชนได้ การจัดตั้งมวลชนขึ้นจึงเป็นขั้นตอนที่สามารถนำไปสู่การก่อเหตุการณ์ความไม่สงบให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2547 ทำให้ทราบว่าจัดตั้งมวลชนนั้นเกิดขึ้นมาจากหลายพื้นที่ทั้งในเขตอำเภอสะบ้าย้อย และเป็นไปได้ว่าน่าจะจัดตั้งมวลชนในพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย

ขั้นตอนที่ 3 จัดตั้งองค์กร ขณะนี้มีความชัดเจนแล้วว่าองค์กรต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น องค์กรการกุศล บางองค์กรเป็นองค์กรบังหน้าของขบวนการโจรก่อการร้าย โดยมีการจัดตั้งมวลชนเป้าหมายไว้จำนวน 300,000 คน

ขั้นตอนที่ 4 จัดตั้งกองกำลัง ชวนเชื่อและชักชวนเยาวชนให้ปฏิบัติการทางทหาร จำนวน 3,000 คน โดยปลูกฝังอุดมการณ์ให้ได้จำนวน 30,000 คน ในจำนวนนี้เมื่อมีคนที่มีความเหมาะสมในด้านร่างกายและจิตใจก็จะนำไปฝึกด้านการทหาร จำนวนประมาณร้อยละ 10 หรือ 3,000 คน ผู้ที่มีความสามารถพิเศษก็จะได้รับการฝึกให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ 300 คน สรุปเป้าหมายก็คือ ปลูกฝังอุดมการณ์เพื่อสร้างแนวร่วมให้ได้ 30,000 คน นำไปปฏิบัติการทางทหาร 3,000 คน ในจำนวนนี้จะมีหน่วยคอมมานโดหรือผู้เชี่ยวชาญ 300 คน ในจำนวนผู้ปฏิบัติการทางทหาร 3,000 คน ขึ้นอยู่กับหัวหน้าฝ่ายการทหารเป็นผู้รับผิดชอบ แบ่งกำลังเป็น 3 พื้นที่ คือ พื้นที่ 3 จังหวัด คือ นราธิวาส ปัตตานี และยะลา จังหวัดละ 1,000 คน ซึ่งในจำนวนกองกำลัง 1,000 คน ก็แยกออกเป็นกลุ่มละ 10 คน รวม 100 กลุ่ม คาดว่า

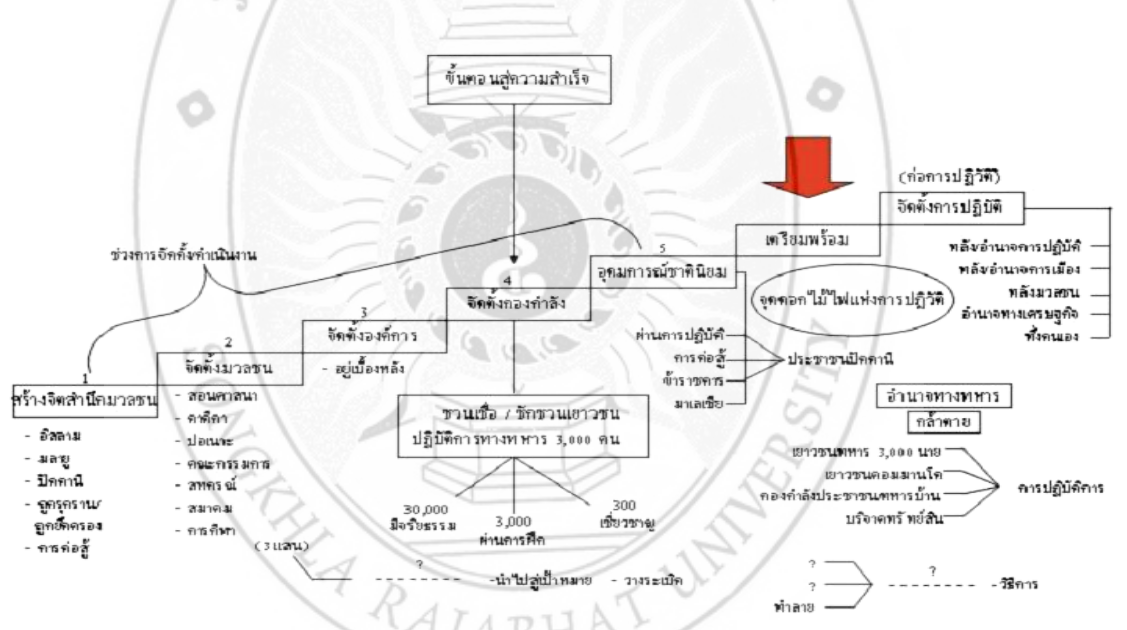
จังหวัดยะลาจะรวมถึงพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นเป้าหมายของการปลดปล่อยรวมอยู่ด้วย

ขั้นตอนที่ 5 อุดมการณ์ชาติ หมายถึง การปลูกฝังอุดมการณ์ให้มีความรู้สึกเป็นเชื้อชาติมลายูและความเป็นชาติเดียวกันให้กับกลุ่มประชาชน เพื่อให้กลุ่มประชาชนดังกล่าวนี้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นเตรียมพร้อม หรือขั้นจุดดอกไม้ไฟแห่งการปฏิวัติจากการประมาณการของเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย มีความเห็นสอดคล้องกันว่าขบวนการโจรก่อการร้ายกำลังดำเนินการมาถึงขั้นที่ 6 แล้ว

ขั้นตอนที่ 7 จัดตั้งการปฏิวัติ ด้วยการใช้พลังอำนาจการปฏิวัติ พลังอำนาจการเมือง พลังมวลชน อำนาจทางเศรษฐกิจและการพึ่งตนเอง

ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพ 1 การกำหนดขั้นตอนสู่ความสำเร็จ

ที่มา: ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, ฝ่าประเด็นขบวนการโจรใต้, 2547: 58

จากที่กล่าวมาข้างต้นการเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีหลายสาเหตุและมีผู้ศึกษาไว้อย่างมากมาย ดังที่ทราบกันคืออยู่โดยทั่วไปแล้ว ซึ่งการทำความเข้าใจถึงรูปแบบและองค์ประกอบของการเกิดอาชญากรรมดังที่ผู้วิจัยดำเนินการอยู่นี้ นำไปสู่การศึกษาวิจัยรูปแบบการรักษาความปลอดภัยของชุมชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบ และจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบในการป้องกันอาชญากรรมที่มีรูปแบบทั้งหมด 7 รูปแบบนั้นมีความเกี่ยวข้องกับ

องค์กรชุมชนที่มีบทบาทในการดูแลสวัสดิการของชุมชนที่ตนเองอยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาศักยภาพของผู้นำและชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจในการศึกษารูปแบบความปลอดภัยของชุมชนท่ามกลางการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

องค์กรชุมชน ภาวะผู้นำและชุมชนเข้มแข็ง

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ได้ให้นิยาม “องค์กรชุมชน” ว่าหมายถึง องค์กรซึ่งเป็นการรวมตัวของชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ไม่ว่าประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเองหรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (<http://www.codi.or.th/downloads/council/พรบ.สภาองค์กรชุมชน.pdf>) [เข้าถึงมีนาคม 2552]

ซึ่งองค์กรจะเกิดขึ้นได้ต้องมีผู้นำ ซึ่งคำว่าภาวะผู้นำ (leadership) นั้น พจนานุกรม The American Heritage Dictionary (1985: 719) ได้นิยามว่า ความสามารถในการนำ ส่วน Yukol (1989: 3) กล่าวว่าภาวะผู้นำมีหลากหลายและแตกต่างกัน ก็เนื่องจากขอบเขตเนื้อหาและความสนใจ ในการศึกษาของนักวิจัยแตกต่างกัน เช่น งานของ Stogdill (1974: 411) นิยามว่าภาวะผู้นำคือความริเริ่มและชี้แจงไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม งานของ McFarland (1979: 303) นิยามว่า คือ ความสามารถที่จะชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยความสะดวกหรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ ส่วน Schwartz (1980: 491) กล่าวว่าคือศิลปะในการชี้แนะ ลุกน่อง หรือผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ Mitchell and Larson, Jr. (1987: 435) นิยามว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้บรรลุความต้องการของกลุ่มหรือจุดมุ่งหมายขององค์กร ส่วน Koontz and Wehrich (1988: 437) นิยามว่า ภาวะผู้นำเป็นเรื่องของศิลปะของการใช้อิทธิพลหรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น เพื่อให้เขามีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ในขณะที่ Robbins (1989: 302) กล่าวว่าภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการใช้อิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ส่วน Stoner and Freeman (1989: 459) กล่าวว่าภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการชี้แนะและอิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกของกลุ่ม พยอม วงศ์สารศรี (2534: 196) กลับมุ่งนิยามว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง(ผู้นำ)ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชี้แนะให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์กรเป็นจุดหมายปลายทาง

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำเกือบทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้นำ (leader) พยายามจะมีอิทธิพลต่อผู้ตาม (followers) ในกลุ่มหรือบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้มีทัศนคติ พฤติกรรม และอื่น ๆ ไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์การประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ (leadership) คือ กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดันให้บุคคลอื่นหรือกลุ่ม บุคคลอื่น มีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย (<http://www.nrru.ac.th/article/leadership/page1.3.html>) [เข้าถึงมีนาคม 2552]

คุณสมบัติของภาวะผู้นำ

1. ความรู้ (knowledge)

การเป็นผู้นำนั้น ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ความรู้ในที่นี้มิได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย การจะเป็นผู้นำที่ดี หัวหน้างานจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ยิ่งรอบรู้มากเพียงใด ฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น

2. ความริเริ่ม (initiative)

ความริเริ่ม คือ ความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องคอยคำสั่ง หรือความสามารถแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นได้ด้วยตนเอง ความริเริ่มจะเจริญงอกงามได้ หัวหน้างานจะต้องมีความกระตือรือร้น คือมีใจจดจ่องานดี มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ มีพลังใจที่ต้องการความสำเร็จอยู่เบื้องหน้า

3. มีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (courage and firmness)

ผู้นำที่ดีจะต้องไม่กลัวต่ออันตราย ความยากลำบาก หรือความเจ็บปวดใด ๆ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้นำที่มีความกล้าหาญ จะช่วยให้สามารถผจญต่องานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากความกล้าหาญแล้ว ความเด็ดขาดก็เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดมีขึ้นในตัวของผู้นำเองต้องอยู่ในลักษณะของการ “กล้าได้กล้าเสีย” ด้วย

4. การมีมนุษยสัมพันธ์ (human relations)

ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักประสานความคิด ประสานประโยชน์สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาได้ ผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีจะช่วยให้ปัญหาใหญ่เป็นปัญหาเล็กได้

5. มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (fairness and honesty)

ผู้นำที่ดีจะต้องอาศัยหลักของความถูกต้อง หลักแห่งเหตุผลและความซื่อสัตย์สุจริต ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยสั่งการ หรือปฏิบัติงานด้วยจิตที่ปราศจากอคติ ปราศจากความลำเอียง ไม่เล่นพรรคเล่นพวก

6. มีความอดทน (patience)

ความอดทน จะเป็นพลังอันหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ อย่างแท้จริง

7. มีความตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูม (alertness)

ความตื่นตัว หมายถึง ความระมัดระวัง ความสุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท ไม่ยึดขาดความกระฉับกระเฉง มีความฉับไวในการปฏิบัติงานทันต่อเหตุการณ์ ความตื่นตัวเป็นลักษณะที่แสดงออกทางกาย แต่การไม่ตื่นตูม เป็นพลังทางจิตที่จะหยุดคิดไตร่ตรองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสິงต่าง ๆ หรือเหตุต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง พูดย่างง่าย ๆ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักควบคุมตัวเองนั่นเอง (self control)

8. มีความภักดี (loyalty)

การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าที่ดีนั้น จำเป็นต้องมีความจงรักภักดีต่อหมู่คณะ ต่อส่วนรวม และต่อองค์กร ความภักดีนี้ จะช่วยให้หัวหน้าได้รับความไว้วางใจ และปกป้องภัยอันตรายในทุกทิศได้เป็นอย่างดี

9. มีความสงบเสถียรไม่ถือตัว (modesty)

ผู้นำที่ดีจะต้อง ๆ ไม่หยิ่งยโส ไม่จองหอง ไม่วางอำนาจ และไม่ภูมิใจในสิ่งที่ไร้เหตุผล ความสงบเสถียรนี้ ถ้ามีอยู่ในหัวหน้างานคนใดแล้ว ก็จะทำให้ลูกน้องมีความนับถือ และให้ความร่วมมือ (<http://www.sombatlegal.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=421796>) [เข้าถึงมีนาคม 2552] ซึ่งการมีผู้นำที่ดี ย่อมทำให้องค์กรและชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งชุมชนเข้มแข็ง ในความเป็นดั่งเดิมนั้นยึดโยงอยู่กับความเป็นชุมชน ที่มีความสัมพันธ์และเอื้ออาทร อยู่บนฐานทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่รอด จนเกิดการเรียนรู้ในการใช้ทรัพยากรบนความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จนเกิดเป็นวิถีวัฒนธรรมร่วมกัน เกิดเป็นสำนึกร่วมในการใช้และดูแลทั้งความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและการใช้ทรัพยากร

ในขณะที่ชุมชนเข้มแข็งในวิถีคิดสมัยใหม่นั้น จะคำนึงถึงปัจจัยด้านการเงินและทรัพย์สินเป็นหลัก ความเข้มแข็งของชุมชนโดยนัยนี้จึงหมายถึงการจัดการด้านการเงิน ธุรกิจของชุมชน เพื่อให้เกิดการบริโภคหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรเพื่อการบริโภคในชุมชน เห็นได้ชัดจากการเกิดขึ้นของแนวคิด

เรื่อง กองทุนต่าง ๆ ในชุมชนมากมาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุน SML กองทุน กขคจ. เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ถูกทำให้กลายเป็นหัวใจในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนที่มีการพูดถึง และส่งเสริมกันอย่างมากมาย โดยแทบจะไม่มีใครพูดถึงการส่งเสริมเรื่องความมั่นคงของทรัพยากร ความสัมพันธ์ของชุมชนและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งอาจจะมีบ้างแต่ก็จะเป็นการตะแคงเพียงเฉียวไปเฉียวมา และเป็นเพียงส่วนเลี้ยวเล็ก ๆ ในกระบวนการของชุมชนเข้มแข็ง ที่แทบจะไม่ได้มีการดำเนินกัน อย่างจริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นเรื่องนามธรรม หรือเรื่องไกลตัวที่มองไม่ชัด ในยุคสังคมทุนนิยมบริโภคนิยม (<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=148>) [เข้าถึงมีนาคม 2552]

จากการศึกษาเรื่องขององค์กรชุมชน ภาวะผู้นำ และชุมชนเข้มแข็งนี้ ผู้วิจัยได้ประมวล ความรู้ดังกล่าวในการศึกษาคุณสมบัติของแกนนำในชุมชนและพบว่าเป็นผู้หน้าที่เข้มแข็ง และการก่อตั้ง องค์กรชุมชนโดยชาวบ้านในชุมชน เป็นคุณลักษณะเด่นเบื้องต้นของชุมชนเข้มแข็ง ในพื้นที่ที่ศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาต่าง ๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นเหตุให้เกิดภาวะความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่ สามารถสรุป ผลงานวิจัยที่เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงมาตรการในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน เป้าหมายแห่งนี้ได้ดังนี้

บุญบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ (2551) ศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหา ความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความไม่สงบ คือ 1) ปัจจัยด้านบุคคลและกลุ่มบุคคล: ความยากจน ขาดการศึกษา การบริการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มก่อการร้าย 2) ปัจจัยด้านโครงสร้าง: รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำ (จังหวัดนราธิวาส 3,230 บาท/คน/เดือน) อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง พึ่งพาเกษตรกรรม สัดส่วนคนจน ร้อยละ 17.5 สูงกว่าภาคใต้/ประเทศ ไม่มีที่ดินทำกิน มีภาระการฟุ้งฟิงสูง การบริการภาครัฐไม่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม เป็นต้น 3) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.8 (ปี 2543) เป็นร้อยละ 24.9 (ปี 2547) ปริมาณสัตว์น้ำลดลง ดินเสื่อมคุณภาพ การกัดเซาะชายฝั่ง พื้นที่เสี่ยงแผ่นดินถล่ม เป็นต้น 4) ปัจจัย ทางสังคม: ประชากรมุสลิมร้อยละ 79.3 หรือ 1.4 ล้านคน การศึกษาต่ำ คุณภาพชีวิตไม่ดี ชุมชนรวมกลุ่ม เหนียวแน่น การเคลื่อนย้ายประชากรออกจากพื้นที่ 5) ปัจจัยทางกระบวนการยุติธรรมและการจัดการ องค์กร: การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม มีปัญหาในขั้นตอนนำไปปฏิบัติกระบวนการยุติธรรม ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ ขาดการบูรณาการข้อมูลและการปฏิบัติงาน เป็นต้น 6) ปัจจัยด้าน

ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ : ความแตกต่างของการนับถือศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ถูกเบียดเบียนไป เป็นต้น 7) ปัจจัยสถานการณ์สากล: การพยายามยกระดับให้เป็น ปัญหาสากล สันนิบาตมุสลิมโลก (World Muslim League), Organization of Islamic Countries (OIC), นโยบายสมานฉันท์ของสหพันธรัฐมาเลเซีย ผลการศึกษาเห็นว่า นโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นจึงมีความสำคัญและเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการทบทวนและปรับเปลี่ยนนโยบายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไป รวมถึงการปฏิบัติตามนโยบายและการประเมินผลนโยบาย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

ปิยนาค บุนนาค (2534) ศึกษาเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ.2516 พบว่า รัฐบาลไทยตระหนักถึงปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยตลอด นับตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน สำหรับในระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2516 นั้น แม้รัฐบาลจะประกาศใช้นโยบายหลักเหมือนกันทั่วประเทศ แต่ในส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้จะตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้น เพื่อปรับนโยบายหลักให้เข้ากับสภาพบุคคลและพื้นที่ ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข และอื่น ๆ บางนโยบายรัฐบาลก็กำหนดขึ้นใช้เฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษ แม้กระนั้นรัฐบาลบางสมัยกระทำการประหนึ่งบีบบังคับชาวไทยมุสลิมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลไทยในหมู่ชาวไทยมุสลิม เป็นโอกาสให้บุคคลบางกลุ่มถือเป็นข้ออ้างเข้าแทรกแซง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเป็นผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ รัฐบาลมีนโยบายในการปกครองชาวไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษตามภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ปัญหาที่เกิดขึ้นมีได้ยู่ที่นโยบายของรัฐบาลเพียงเท่านั้น แต่อยู่ที่ข้าราชการของรัฐผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอด้วยเช่นกัน

ชุมศักดิ์ อินทร์รัช และคณะ (2548: 421 - 433) ศึกษาเรื่องรูปแบบและยุทธศาสตร์การจัดการสังคมสมบูรณ์แบบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า รูปแบบของการจัดการสังคมสมบูรณ์แบบต้องมีองค์ประกอบดังนี้ 1) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ 2) ชุมชนมีอุดมการณ์ แนวคิด และหลักการ 3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 4) มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 5) มีการพัฒนาอาชีพ และ 6) มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาหมู่บ้าน ประกอบด้วย 1) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพคนและสังคม 2) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม 3) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาและร่วมพัฒนา และ 4) ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ ซึ่งรูปแบบและยุทธศาสตร์เหล่านี้จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถที่จะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเป็นสังคมสมบูรณ์แบบ

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (2547: 70-74) ได้รวบรวมข้อมูลการพัฒนาตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนภาคใต้ พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ได้จัดทำขึ้นภายใต้สถานการณ์การเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ มีเป้าหมายหลัก ในการขจัดความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานด้านการดำรงชีวิตและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่ให้ต่ำกว่าเกณฑ์พื้นฐานและมีกรอบยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนภาคใต้ โดยโครงการ ส่วนใหญ่เป็นโครงการด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ ซึ่งควรพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเจริญทัดเทียมกับพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศบนพื้นฐานของความสอดคล้อง กับความต้องการประชาชนในท้องถิ่น เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการพัฒนาและปัญหา ความหวาดระแวงของประชาชนที่มีส่วนเชื่อมโยงกับปัญหาความมั่นคงในพื้นที่

กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานแผนงานและงบประมาณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (2544) ได้ศึกษาเรื่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจตามมาตรการในการป้องกันแก้ไขปัญหาการเกิด ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถแก้ปัญหา เองได้จากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งได้เพียงหน่วยงานเดียว เพราะสภาพปัญหาในจังหวัดเหล่านั้น มีรูปแบบปัญหาเชิงซ้อนแตกต่างไปจากภาคอื่น ทั้งสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม และศาสนา เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาถึงการปฏิบัติตามแนวทาง มาตรการ หรือโครงการต่าง ๆ ที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่รับผิดชอบพื้นที่สถานีตำรวจที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ปฏิบัติ ตามจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการป้องกันและแก้ไขปัญหาในภาพรวม (macro) ของปัญหาในระดับชาติ เท่านั้น

ปริญญา อุดมทรัพย์ และคณะ (2545) เห็นว่า แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาจังหวัด ชายแดนภาคใต้นั้น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอ ปัญหาของตนเอง รวมทั้งควรได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน โดยหวังว่าจะนำไปสู่การพัฒนา นโยบาย รัฐบาลที่เหมาะสม รวมทั้งจะได้มีโอกาสใช้ปัญหาของชาวบ้าน เป็นโจทย์ เป็นคำถามในการพัฒนา งานวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากแนวคิดดังกล่าวระหว่างวันที่ 22 มกราคม - 24 มีนาคม 2545 ได้มีการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอปัญหาในพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งสาเหตุและแนวทางแก้ไข ในการจัดเวทีชาวบ้านผู้เข้าร่วมจะประกอบด้วย ชาวบ้านทั้งพุทธ มุสลิม ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และ ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ของจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวม 9 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอสายบุรี อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี อำเภอเบตง อำเภอบันนังสตา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา อำเภอตากใบ อำเภอบาเจาะ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส เป็นเวทีชาวบ้านระดับอำเภอ 9 ครั้ง ระดับกลุ่มอำเภอ 3 ครั้ง และระดับกลุ่ม 3 จังหวัด 1 ครั้ง รวม 13 ครั้ง มีชาวบ้านเข้าร่วมทั้งสิ้น 589 คน ผลการศึกษาจากการเวทีชาวบ้านสรุปได้ว่า ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบไปด้วย

ปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งปัญหาความยากจน การว่างงาน ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น ปัญหาแหล่งอบายมุข ยาเสพติด ความแตกแยกในชุมชน ปัญหาเจ้าหน้าที่รัฐทุจริตคอร์รัปชัน เลือกลปฏิบัติ และไม่เข้าใจชุมชนที่รับผิดชอบ ปัญหาความไม่สงบเรียบร้อย ปัญหานโยบายรัฐไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น สำหรับปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนนั้น เป็นการแก้ปัญหาที่ปรากฏการณ์ของปัญหาแต่ไม่ได้ค้นหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทำให้การแก้ปัญหาไม่ประสบความสำเร็จ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกสั่งสมถูกละเลย ทำให้เกิดปัญหาใหม่ เพิ่มปัญหาเก่าที่ยากต่อการแก้ไข รวมทั้งมีความพยายามที่จะไม่ยอมรับว่ามีปัญหา เป็นสภาพปกติเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ทั้งประเทศ ทำให้ปัญหาเหล่านี้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ถูกลำไปใช้เป็นเงื่อนไขของการก่อเหตุการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยที่รุนแรง ยืดเยื้อยาวนาน ก่อให้เกิดความสูญเสียและผลกระทบด้านต่าง ๆ ต่อประชาชนในพื้นที่มากที่สุด

รัชนี กัลยาณคุณาวุฒิ (ไม่ระบุ) ได้สำรวจเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2521 - 2532 จำนวน 97 เรื่อง พบว่า ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลได้พยายามปรับตัวโดยการสร้างนโยบายและมาตรการเพื่อผ่อนคลายและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แต่จากการที่เกิดกลุ่มสร้างความไม่สงบในพื้นที่ ที่นำเงื่อนไขทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม มาสร้างความขัดแย้งระส่ำระสายในพื้นที่ การปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหารัฐทำให้ปัญหาลึกลับคลายลงไปบ้าง ดังเช่น นโยบาย 66/2523 ทำให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ลดลงจนแทบจะหมดไป การติดต่อร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการปราบปรามโจรคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) ก็ทำให้กลุ่ม จคม. ยุติการปฏิบัติการในป่าวางอาวุธออกมาร่วมพัฒนาชาติไทย การระดมให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์ผ่านทางผู้นำศาสนา เช่น โครงการประสานสัมพันธ์ผู้นำศาสนาอิสลาม ทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความรู้ รับทราบข่าวสารที่แท้จริง มีความเข้าใจนโยบายการพัฒนาพื้นที่ด้านต่าง ๆ นโยบายและมาตรการเหล่านี้ สามารถลดปัญหาที่สั่งสมมานานได้พอสมควร ยกเว้นทางด้านเศรษฐกิจ

วีระวุธ ชัยชนะมงคล (2537) ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ขององค์การปลดปล่อยอิสลามรัฐปัตตานี พบว่า ขบวนการพูโลได้นำยุทธศาสตร์มวลชนปฏิวัติมาใช้ในการต่อสู้ ซึ่งดำเนินการทั้งทางการเมืองและการทหาร มาตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ถึงปัจจุบัน กลยุทธ์หลักที่ขบวนการใช้ในการต่อสู้ คือ การรบบแบบกองโจรและการก่อการร้าย การถดถอยทางอุดมการณ์ทำให้ขบวนการพูโลเปลี่ยนโครงสร้างใหม่ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพูโลเก่าและพูโลใหม่ โดยทุกกลุ่มเป็นอิสระไม่ขึ้นการบังคับบัญชาต่อกัน ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศและการดำเนินการทางการเมืองของฝ่ายรัฐบาล เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของขบวนการพูโล

ดลมนรจันท์ บากา, เกษตรชัย และหิม (2551) ศึกษาวิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิม เพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เยาวชนมุสลิมในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ มีวิถีชีวิตที่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลาม และมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม และพบว่าเยาวชนมีส่วนร่วมจริงตามที่ปรากฏในข่าว โดยมีสาเหตุที่สำคัญ 3 ประการคือต้องการค่าจ้างในรูปแบบตัวเงินและยาเสพติด ไม่มีผู้ใหญ่ดูแล/อบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด และรู้เท่าไม่ถึงการณ์/ถูกหลอก

สีลาภรณ์ บัวสาย (2547: 10 - 11) ได้รวบรวมงานวิจัยจากหลาย ๆ โครงการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับชุมชน ผลจากการสังเคราะห์งานวิจัยต่าง ๆ เหล่านั้นพบว่า ชุมชนท้องถิ่นไทยมีศักยภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นอยู่รอดและเติบโตโดยไม่ต้องพึ่งพารัฐมากนัก ความสามารถของท้องถิ่นในการปรับตัวและพัฒนาได้นั้นไม่ใช่เหตุบังเอิญแต่เป็นเพราะในท้องถิ่นนั้นมีฐานของพลังที่ทำให้ท้องถิ่นนั้นสามารถจัดการตัวเองได้ และหาความสมดุลพอดีของท้องถิ่นได้ด้วย ฐานที่สำคัญของพลังท้องถิ่นประกอบด้วย 4 ฐานที่สำคัญ คือ 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ และ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งชุมชนใดที่องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ ยังมีความแข็งแกร่งอยู่ พลังของท้องถิ่นนั้นย่อมมีอยู่สูงด้วยเช่นกัน

วิหาญ สุขสง (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปราบปรามการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้ายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในระดับต่ำ โดยประชาชนที่มีรายได้ต่างกันมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้ายแตกต่างกัน ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมในการป้องกันปราบปรามการก่อการร้ายไม่แตกต่างกัน ประชาชนสถานภาพทางสังคมต่างกันมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้ายแตกต่างกัน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายเป็นประจำมีส่วนร่วมในการป้องกันปราบปรามการก่อการร้ายแตกต่างกัน จากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้ก่อการร้ายนาน ๆ ครั้ง

อิมรอน มะลูลีม (2538) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า มุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้ มีความแตกต่างจากมุสลิมในภาคอื่นของประเทศไทย ในด้านชาติกำเนิด การตั้งหลักแหล่ง ความเอาใจจริงเอาใจในการปฏิบัติศาสนา โครงสร้างของสังคมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ก็คือประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม พวกเขาไม่ชอบใช้ภาษาไทย อุปสรรคเรื่องภาษาก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างชาวไทยมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม อุปสรรคเรื่องภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และอุดมการณ์ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม ตลอดจนระหว่างชาวบ้านที่เป็นมุสลิมกับข้าราชการที่เป็นไทยพุทธ จึงมีปัญหาถกกันบ่อย ๆ ดังเช่นในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวยังคงมีอยู่

สาเหตุของความขัดแย้ง คือ ปัญหาเรื่องเอกลักษณ์ สภาพทางจิตวิทยา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ปัญหาทางการเมือง และปัญหาทางด้านการปกครอง

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2530) ได้ศึกษาการปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่าการที่สถานการณ์เลวร้ายในปี พ.ศ. 2518 คลี่คลายขึ้นในปี 2525 - 2526 นั้น เพราะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายที่ชัดเจนและสอดคล้องกัน ทั้งด้านการปราบปรามและพัฒนา การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับต่างประเทศ การปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ การจัดการโครงการพัฒนาและเข้าถึงประชาชน การสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้นำศาสนา การปราบปรามกลุ่มโจรหลักคือ ขก. จคม. และ ผกค. อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และที่สำคัญคือข้าราชการได้เปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมมาทำงานร่วมกับประชาชนและเสียสละมากขึ้น โดยคาดหวังว่าจะมีแรงผลักดันที่ดีขึ้นไปอีก ปัญหาสำคัญคือความไม่แน่นอนในนโยบายหรือความขัดแย้งของผู้นำทางราชการ โดยเหตุผลทางการเมือง

จากการศึกษาปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งภูมิหลัง วิวัฒนาการของระบบการบริหารจัดการ รวมทั้งผลของการแก้ไขปัญหามา ผู้วิจัยขอสรุปว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้พื้นที่นี้มีโอกาสและศักยภาพในการพัฒนาต่าง ๆ มาก แต่ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้ที่ทำให้ผู้คนในสังคมต่างก็พยายามแย่งชิงพื้นที่แห่งนี้มาเป็นของตนเอง จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจและความขัดแย้งของคนในสังคม จนกระทั่งเกิดความรุนแรงมากขึ้นและลุกลามกลายเป็นเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเอง ภาพลักษณ์ของพื้นที่แห่งนี้จึงถูกมองในทางลบตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยหากเปรียบเทียบจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นร่างกายมนุษย์ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ความไม่สงบเสมือนเชื้อไวรัส อาจเป็นสมมติฐานได้ว่าหากร่างกายมนุษย์ ซึ่งหมายถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีความแข็งแรง ทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ไวรัสหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ความไม่สงบคงไม่สามารถทำให้ร่างกายเจ็บป่วยหรือเป็นอันตรายได้ ดังนั้น มาตรการในการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จึงมีใช้เพียงแค่เป็นการปราบปรามโจรผู้ร้ายเท่านั้น แต่ให้รวมความถึงการสร้างความเข้มแข็งให้กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ควบคู่กับการขจัดปัญหาที่เป็นเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งปัญหาทางสังคมจิตวิทยา ปัญหาสุขภาพจิต หรือปัญหาสังคมอื่นๆ ที่มารุกเร้าให้ยู่ติโดยเร็วนั่นเอง

จากทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้นำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวทางในการสังเกตชุมชนในขณะลงพื้นที่ เช่น การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาของชุมชน สาเหตุและรากเหง้าแห่ง

ความพอใจ (pleasure) และความทุกข์ทรมานซึ่งเป็นแรงกดดัน (pain) ของชุมชน ทฤษฎีป้องกัน (deterrence theory) ใช้เป็นแนวทางในการสอบถามประเด็นกฎหมายและบทลงโทษ ประยุกต์ทฤษฎี ปกตินิสัย (routine activity theory) เพื่อสังเกตวิถีชีวิตประจำวัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ศึกษา โครงข่ายการสมาคมของกลุ่ม ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (social control theories) ศึกษาความต้องการ ของสังคม วิธีการทำให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ทฤษฎีเครือข่าย ทางสังคม ศึกษาความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายภายใต้แบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคม และประยุกต์ ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (communities relation approach) ในการสังเกตวิธีการที่ใช้ประชาชนเป็นแกนนำ

